

کاربست سیاست‌های طراحی محور در فرایند چهارچوب توسعه اجتماعات محلی

دکتر مصطفی عباس زادگان^۱، دکتر مصطفی بهزادفر^۲، نینا الوندی پور^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۲/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۰۳/۱۲

چکیده:

توسعه شهری از جمله پدیده‌های مهم عصر حاضر تلقی می‌گردد. در سال‌های اخیر تمایل به طراحی شهری در فرایند توسعه شهری صرفاً به عنوان یک نگرانی بصری (شکل و سبک) دیده شده است. این امر خود موجب کاهش توجه به ابعاد مهم اجتماعی یا زیست محیطی طراحی شده است. مقاله حاضر با مطالعه و بررسی نظام برنامه ریزی کشور انگلستان که رویکرد برنامه ریزی طراحی محور را مطرح می‌کند و انطباق آن با شرایط نظام برنامه ریزی ایران به ارائه توصیه‌هایی برای پررنگ تر شدن سیاست‌های طراحی شهری در نظام برنامه ریزی پرداخته است. لازم به توضیح است که فرایند چهارچوب توسعه اجتماعات محلی به عنوان یکی از ابزارهای برنامه ریزی طراحی محور می‌تواند به ارتقا کیفیت فضاهای شهری به برنامه ریزان، طراحان و مدیران شهری کمک کند تا از طریق آن کیفیت فضا ارتقا یابد. این مقاله حاصل یک پژوهش است که از نوع توصیفی تحلیلی و بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای می‌باشد. نتایج این پژوهش پنج عامل اساسی برای کار بست سیاست‌های طراحی در فرایند توسعه شهری را به ارمغان می‌آورد و هدف از آن کمک به تصمیم گیران شهری در مدنظر قرار دادن سیاست‌هایی طراحی کارا در کنار سایر سیاست‌های فرایند توسعه شهری می‌باشد.

واژه های کلیدی:

برنامه‌ریزی طراحی محور، چهارچوب توسعه اجتماعات محلی، سیاست‌های طراحی.

۱. دکترای طراحی شهری، دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران دانشکده معماری و شهرسازی، شهر تهران، استان تهران. abbasfadegan@iust.ac.ir

۲. دکترای طراحی شهری، استاد دانشگاه علم و صنعت ایران دانشکده معماری و شهرسازی، شهر تهران، استان تهران. behzadfar@iust.ac.ir

۳. کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای دانشگاه علم و صنعت ایران. n.alvand@yahoo.com

۱. مقدمه

«در تهیه اسناد توسعه محلی، باید سیاست‌های طراحی مطابق با مقررات در نظر گرفته شوند. سیاست برنامه‌ریزی روشن می‌سازد که طراحی خوب، از جمله در نظر گرفتن مسائل دسترسی، برای رسیدن به توسعه پایدار حیاتی است و از آن جدا نمی‌باشد. طراحی شهری مناسب، به درستی به توسعه بافت فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی محلی پاسخ می‌دهد و برای همه کاربران، فضاهای شهری ایمن، تمیز، جذاب و قابل دسترس را فراهم می‌آورد. در نتیجه اسناد توسعه محلی باید مجموعه‌ای از راهبردهای طراحی و اهداف دسترسی را برای تأمین مکان‌های امن‌تر شامل شوند.»

این پژوهش، درصدد ارائه مباحثی در خصوص اهمیت سیاست‌های طراحی شهری در فرایند توسعه شهری می‌باشد. در ادامه پنج راهکار اساسی برای دخیل نمودن طراحی شهری در فرایند پیشنهادی توسعه شهری در سطوح محلی (چهارچوب توسعه محلی) عنوان شده است و در نهایت با تعیین جایگاه طراحی شهری در چهارچوب توسعه اجتماعات محلی، سیاست‌های طراحی که در فرایند برنامه‌ریزی باید مورد توجه قرار بگیرند، به ترتیب ارائه می‌شوند.

سیاست‌های طراحی شهری ذکر شده بر پایه شاخص‌ها و معیارهای ارتقای کیفیت محیطی ارائه شده‌اند. همچنین با استفاده از راهکارهای خاص برنامه‌ریزی طراحی محور که متناسب با شاخص‌ها و معیارهای ذکر شده می‌باشند، به ارائه توصیه‌ها و تدوین سیاست‌های طراحی در زمینه کاربری آن‌ها در فرایند توسعه شهری در سطوح محلی پرداخته می‌شود.

برنامه‌ریزی طراحی محور، فرصتی است برای برنامه‌ریزان در راستای ارائه مکان‌هایی با کیفیت بالا که مورد انتظار مردم می‌باشد. چهارچوب توسعه محلی ابزار جدید برنامه‌ریزی برای توسعه با کیفیت بالا می‌باشد.

۲. تحول از برنامه‌ریزی کاربری زمین به برنامه‌ریزی طراحی محور

برنامه‌ریزی کاربری زمین اگرچه در تنظیم روند توسعه نسبتاً موفق عمل کرد اما در ارتباط با ایجاد تعادل بین این روند و کیفیت محیط دچار مشکل شد. همچنین بروز آسیب‌هایی که ناشی از تصمیم‌گیری‌های خطی بوده‌اند به بررسی مجدد سیستم و تأکید بر برنامه‌ریزی جامع پیشگیرانه و اهمیت طراحی خوب منجر شد.

پژوهش حاضر در یک رویکرد کاملاً متفاوت به برنامه‌ریزی (برنامه‌ریزی طراحی محور)، به ارائه کیفیت بهتر توسعه می‌پردازد. البته این مطلب به این معنی نیست که سیستم قدیمی برنامه‌ریزی قادر به ارائه توسعه با کیفیت خوب نمی‌باشد، اما برنامه‌ریزی طراحی محور چهارچوبی

چهارچوب^۱ توسعه محلی نامی است که به سیستم جدید برنامه‌های توسعه در انگلستان اطلاق می‌شود که در دستورالعمل جدید برنامه‌ریزی انگلستان معرفی شده است. این چهارچوب به طور تدریجی جایگزین برنامه یکپارچه توسعه شهر شده است.

سیستم قبلی برنامه‌ریزی در انگلستان در مقابل تغییر بیش از حد انعطاف‌ناپذیر و دشوار بود. بهبود این وضعیت با جایگزین کردن برنامه‌های قدیمی با مجموعه جدیدی از اسناد (اسناد توسعه محلی) تحت عنوان چهارچوب توسعه محلی صورت گرفت که می‌تواند متناسب با نیازهای مختلف منطقه به راحتی به‌روزرسانی شوند.

چهارچوب توسعه محلی می‌تواند سیاست‌های طراحی در مقیاس‌های مختلف جغرافیایی را نسبت به انواع کاربری زمین و خدمات تنظیم نماید. سیاست‌های طراحی فضا در چهارچوب توسعه محلی، نظام برنامه‌ریزی را به ارائه مکان‌هایی با کیفیت بالا قادر می‌سازد. فرایند توسعه شهری وابسته به طراحی شهری است که نشان‌دهنده احساس مکان، عملکرد و ارتباط این اماکن با یکدیگر می‌باشد.

طراحی یک موضوع ذهنی نیست و تصمیم‌گیری در مورد آن باید در چهارچوب سیاست‌های روشن صورت پذیرد. سیاست، نوعی روش طراحی غیر مستقیم و با واسطه است که شامل برنامه‌های گوناگون بوده و نیز چهارچوبی اولیه برای عمل و اقدام که پاسخگوی نیازهای اجتماعی- اقتصادی است. قابلیت انعطاف‌پذیری از دیگر ویژگی‌های این محصول طراحی شهری است. سیاست‌ها مانند اهداف کلان و خرد، کلی نیستند؛ اما راهبردهایی اجرایی هستند. برای افزایش استانداردهای طراحی، داشتن سیاست‌های موثر قابل اجرا و ضروری است (وحیدیان صادق، ۱۳۸۸: ۱۱۲). در کشورهای توسعه‌یافته مانند انگلستان، به صورت فزاینده‌ای اهمیت کیفیت طراحی به رسمیت شناخته شده است. مطالعات، نشان‌دهنده‌ی چهار نقش کلیدی برای سیاست‌های طراحی شهری در درون برنامه‌های توسعه می‌باشند^۲:

- بیان دیدگاه راهبردی فضایی برای محدوده؛
- تعیین استانداردها و کیفیت توسعه مورد نیاز دولت و اطمینان از حصول کیفیت در تمامی اهداف و سیاست‌های برنامه‌ریزی؛
- به عنوان پایه‌ای برای توسعه تر موضوع، منطقه و محل خاص مانند راهنمای چهارچوب توسعه، برنامه‌های جامع و دستورالعمل‌های طراحی؛
- برای حفظ و کنترل کیفیت طراحی شهری.

در سال ۲۰۰۴، سیستم برنامه‌ریزی انگلستان بیانیه‌ای را منتشر کرد که در آن به ضرورت سیاست‌های طراحی شهری می‌پردازد. این بیانیه می‌گوید:

در ادامه پنج راهکار اساسی برای انعکاس سیاست‌های طراحی شهری به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۱-۳. ترتیب اثر دادن موضوعات طراحی در سلسله مراتب اسناد چهارچوب توسعه محلی و حتی فراتر از آن در راهبرد اجتماعات محلی:

راهبرد اجتماعات محلی در مرکز سیاست گذاری محلی قرار دارد. این راهبرد باید شامل اهداف گسترده زیست محیطی، طراحی با کیفیت، اهداف مرتبط با پیاده سازی برنامه‌ریزی، تامین مسکن، توسعه اقتصادی، مدیریت شهری و زیست محیطی باشد. چهارچوب توسعه محلی باید بر مبنای راهبرد اجتماعات محلی بنا شده و اهداف آن را منتقل نماید. برنامه ریزان باید ارتباط بین سیاست‌های طراحی چهارچوب توسعه محلی و آرمان‌های جامعه را به رسمیت بشناسند. این امر مستلزم تعهد به رعایت قواعد طراحی شهری توسط مقامات محلی، شورای شهر و شهرداری می‌باشد. که برای رسیدن به این هدف، کیفیت محیطی در سراسر فعالیت‌ها باید دخیل شود (DETR & CABE, 2000:87).

۲-۳. توجه به طراحی شهری به عنوان بستری که سایر موضوعات و سیاست‌ها را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد:

اهداف طراحی برای طیف وسیعی از سیاست‌های کاربری زمین و خدمات، از مسکن تا اوقات فراغت، حمل و نقل تا بهداشت به کار می‌رود. این مسئله منجر به پرسش در مورد چگونگی واکنش نسبت به موضوع طراحی شده، که آیا باید آن را یک مسئله مستقل دانست و یا مرتبط با سیاست‌های دیگر؟ برای پاسخ به این پرسش، ترکیبی از هردو رویکرد می‌تواند بهترین پاسخ باشد. اهداف طراحی شهری می‌تواند با سیاست‌های عمومی موجود در فصول طراحی شهری راهبرد محوری یا سند اختصاص داده شده به موضوع طراحی همراه شوند. به عنوان مثال، سیاست‌های مسکن ارزان قیمت اگر بر اساس سیاست‌های طراحی برپاشده باشند، می‌تواند موجب ارتقا کیفیت زندگی شوند. این رویکرد می‌تواند برای هر دو روش برنامه‌ریزی سنتی (برنامه ریزی کاربری اراضی) و برنامه‌ریزی جدید (برنامه‌ریزی طراحی محور) اعمال شود. مسائل با موضوعات متنوعی از مدیریت فضا باز، تامین پارکینگ، آرام سازی ترافیک، زیرساخت‌های اجتماعی، ارائه آموزش، تامین سلامت، حمل و نقل و سفر، بازیافت زباله، پاک‌سازی و مدیریت عرصه‌های عمومی، همگی می‌توانند پیامدهای طراحی داشته باشند. لازم به یادآوری است، طراحی خوب مسئولیت همه می‌باشد نه فقط کسانی که اسناد چهارچوب توسعه محلی را آماده می‌نمایند (Urban Task Force, 1999:48).

برای تبدیل «بهترین عمل» به «روش معمول برنامه ریزی» ارائه می‌دهد.

برنامه ریزی طراحی محور فراتر از برنامه ریزی سنتی کاربری زمین است. این برنامه ریزی به گرد آوری و یکپارچه سازی سیاست‌های توسعه و کاربری زمین با سایر سیاست‌ها و برنامه‌هایی که مکان و نحوه عملکرد آن را تحت تاثیر قرار می‌دهد، می‌پردازد (2000:43, DETR & CABE).

چهارچوب توسعه اجتماعات محلی با اهدافی چون ارتباط دوباره برنامه ریزی با نتایج فیزیکی، دستیابی به تغییرات واقعی در زمین و اهمیت وجود چشم انداز محلی تدوین می‌شود. این عوامل به طور عمیقی با طراحی شهری در ارتباط می‌باشند (2002:15, Carmona;et.all).

۳. راهکارهای کاربردی سیاست‌های طراحی شهری

با در نظر گرفتن معیارهای بدست آمده در راستای طراحی پیاده راه با تاکید بر تعاملات اجتماعی و شاخصهای مرتبط با امنیت، معیارهای طراحی پیاده راه امن در جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی مطابق جدول شماره ۲ حاصل می‌گردند:

در سال‌های اخیر تمایل به طراحی صرفاً به عنوان یک نگرانی بصری (شکل و سبک) دیده شده است. این امر خود موجب شده است تا ابعاد مهم اجتماعی یا زیست محیطی طراحی، به عنوان مثال پتانسیل‌های عرصه عمومی، کیفیت بالای محیط، کیفیت زندگی و اصول توسعه پایدار، در نظر گرفته نشود.

بنا بر مطالب گفته شده، پنج راهکار اساسی برای انعکاس سیاست‌های طراحی شهری در اسناد چهارچوب توسعه اجتماعات محلی بیان می‌شود:

۱. ترتیب اثر دادن موضوعات طراحی در سلسله مراتب اسناد چهارچوب توسعه اجتماعات محلی و حتی فراتر از آن در راهبرد اجتماعات محلی؛

۲. توجه به طراحی شهری به عنوان بستری که سایر موضوعات و سیاست‌ها را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد؛

۳. تنظیم سیاست‌های طراحی شهری بر پایه درک عمیق از بافت محلی و فرایند طراحی شهری؛

۴. اطمینان از این که طراحی شهری فراتر از مقیاس سایت‌های کوچک و مجزا می‌تواند به ایجاد اهداف چهارچوب توسعه محلی در سطوح مختلف فضایی کمک نماید؛

۵. توجه به عوامل اجتماعی و توسعه پایدار با در نظر گرفتن ابعاد بصری و عملکردی در تهیه سیاست‌های طراحی شهری.

وجود دارد، مبنی بر این که طراحی شهری باید موضوعاتی از قبیل چگونگی کارکرد محله ها یا چگونگی تاثیر محیط های اجتماعی بر زندگی ساکنان را مورد بررسی قرار دهد. رفاه اجتماعی مثال خوبی از این عملکرد می باشد. مکان هایی با کیفیت بالا به خوبی می توانند از طریق تامین کار، اقتصاد با دوام محلی، شیوه زندگی سالم با پیاده روی، دوچرخه سواری، تحصیل و اوقات فراغت به پیشگیری از ناهنجاری های اجتماعی کمک نمایند. همچنین کیفیت دسترسی، از عوامل حیاتی برای دستیابی به عدالت اجتماعی می باشد که باید از طریق سیاست های طراحی شهری تامین شود. این امر چالش های پیش روی چهارچوب توسعه اجتماعات محلی را افزایش می دهد تا از طریق تامین ابعاد اجتماعی و زیست محیطی در کنار نگرانی های بصری و عملکردی، هم افزایی بین طراحی مطلوب و توسعه پایدار را در فرایند توسعه، تامین نمایند (Urban Task, 132: 1999).

طراحی مناسب مکان، عملکردی با دوام و قابل دفاع را برای مردم به ارمغان می آورد که منعکس کننده هویت و تفاوت های محلی می باشد. این امر اهداف اجتماعی، اقتصادی و پایداری زیست محیطی را حمایت می کند. بیشتر ملاحظات طراحی مانند جهت گیری و شکل ساختمان، ملاحظات پایداری را مد نظر قرار می دهند. عوامل دیگر مانند سرزندگی، ایمنی، جنبه های کارکردی قلمرو عمومی، تراکم، کاربری مختلط و الگوهای حرکت نیز حاصل توجه به موضوع پایداری در طراحی شهری می باشند (Carmona; et., 31: 2002).

۴. سیاست های طراحی شهری در فرایند چهارچوب توسعه محلی

سیاست های طراحی شهری طیف وسیعی از اسناد موجود در چهارچوب توسعه محلی از جمله سند راهبرد محوری، سند تخصیص زمین، برنامه اجرایی محدوده و اسناد مکمل برنامه ریزی را شامل می شوند (DETR & CABE, 67: 2000). ساختار دقیق اسناد چهارچوب توسعه محلی و موقعیت سیاست های طراحی درون آن ها، با توجه به شرایط محلی تعیین می شود، بنابراین از ارائه مدل مشخص در این بخش خودداری می شود. اما اسناد چهارچوب توسعه محلی وقتی از راهبرد محوری به سمت اسناد مکمل برنامه ریزی حرکت می کنند، محتوای دقیق تر و خاص تری را در بخش سیاست های طراحی شهری طلب می نمایند. در ادامه به تشریح جایگاه طراحی شهری در هر یک از اسناد پیشنهادی چهارچوب توسعه اجتماعات محلی پرداخته شده است.

۳-۳. تنظیم سیاست طراحی بر پایه درک عمیق از بافت محلی و فرایند طراحی شهری:

طراحی شهری یک فرآیند خلاق است که نیاز به درک درستی از بافت محلی، دیدگاه ها و آرمان های عمومی برنامه های پیشنهادی دارد. چنین فرایندی هر دو بخش «نگارش سیاست» و «طراحی توسعه پیشنهادی» را در بر می گیرد. مقامات محلی باید سیاست های طراحی شهری را بر اساس شناخت عمیق از خصوصیات و نیاز- های محدوده ارائه دهند. این امر بدین معنی است که سیاست ها باید نشان دهنده هویت، تنگناها و فرصت های ارائه شده توسط محدوده تحت پوشش باشند و نباید به تکرار سیاست های ملی و یا سیاست های مناطق دیگر بپردازند. سیاست های ارائه شده در چهارچوب توسعه محلی باید یک فرایند طراحی قوی را ترویج نماید (Carmona; et. all, 26: 2002).

۳-۴. اطمینان از این که طراحی شهری فراتر از مقیاس سایت های کوچک و مجزا می تواند به ایجاد اهداف چهارچوب توسعه اجتماعات محلی در سطوح مختلف فضایی کمک نماید:

برنامه ریزی طراحی محور، فرایند برنامه ریزی را به صورت طیف وسیعی از ابزارهای سیاستی که از مقیاس راهبردی تا مقیاس محلی تأثیر گذارند، تعریف می نماید. در این نوع از برنامه ریزی، دیدگاه سنتی طراحی، مبتنی بر یک سایت مورد قبول نمی باشد و برنامه ریزان باید نقش طراحی را در «شکل دادن به فرم کلی شهری» و «الگوی توسعه شهری» خیلی بیشتر مورد توجه قرار دهند. طراحی در مقیاس بزرگ می تواند مجموعه ای از الگوهای توسعه آینده شهری، موقعیت سرمایه گذاری در زیرساخت های عمده را تعیین نماید. موضوعاتی چون چگونگی ارتباط بین محلات، نقش اصلی هر یک از محلات، الگوهای رشد و تغییرات اجتماعی- اقتصادی، در ارتباط با طراحی در مقیاس بزرگ تر مطرح می باشند (DETR & CABE, 56: 2000). چهارچوب توسعه محلی از طریق نقشه پیشنهادی و یا نمودار ها می تواند مسائلی از جمله توسعه زیرساخت ها، فضاهای باز و الگوهای حفاظت را نشان دهد. طراحی در سطوح بزرگ تر فضایی، به سیاست های خاص در برنامه های اجرایی محدوده و اسناد مکمل برنامه ریزی محلی مرتبط می باشد.

۳-۵. توجه به عوامل اجتماعی و توسعه پایدار با در نظر گرفتن ابعاد بصری و عملکردی در تهیه سیاست های طراحی شهری:

امروزه شناخت روبره رشدی در ارتباط با دانش طراحی شهری

برنامه اجرایی محدوده آورده شود. مجموعه محدودی از سیاست‌های عمومی کنترل توسعه، به عنوان بخشی از راهبرد محوری یا به عنوان یک سند جداگانه برنامه توسعه آورده می‌شوند. این سیاست‌ها بر اساس موضوعاتی از جمله حفاظت از امنیت، سکونت و یا دسترسی و نه کاربری زمین چیده شده‌اند.

توسعه با کیفیت بالا و طراحی مطلوب از جمله مباحث بسیاری مهم می‌باشند، بنابراین می‌توانند به عنوان موضوعاتی در قالب بیانیه ای جامع از اهداف طراحی و ساز و کارهای مربوطه حق خود را ادا نمایند. سیاست‌های مربوطه می‌تواند شامل معیارهایی برای طراحی و ساخت و ساز پایدار، دسترسی فراگیر، پیشگیری از وقوع جرم و یا اهدافی در ارتباط با مسائل تخصصی‌تر از قبیل ساختمان‌های بلند و یا توسعه واحدهای همسایگی باشند.

جمع‌آوری کلیه سیاست‌های طراحی شهری در ارتباط با کاربری زمین و غیر مرتبط به آن در یک سند طراحی محلی می‌تواند موجبات تکرار کمتر سیاست‌ها، همکاری بهتر در امر برنامه‌ریزی شهری و کاربری زمین، اجرای ساده‌تر و با کیفیت بالاتر توسعه را فراهم آورد به عنوان مثال، می‌توان سیاست‌های عمومی طراحی شهری در دسترسی فراگیر و یا تمایزهای محلی را به سیاست‌های فرایندی در فضا‌های باز، بزرگراه‌ها و مدیریت عرصه‌های عمومی مرتبط کرد.

باید اطمینان حاصل شود که سند طراحی محلی بر ارزش چهارچوب توسعه اجتماعات محلی می‌افزاید و از کارآمد بودن آن جلوگیری نمی‌نماید. همچنین باید در سلسله مراتب اسناد توسعه محلی جایگاهی مشخص را به خود اختصاص دهد. سیاست‌های عمومی کنترل توسعه نیز باید در برنامه توسعه محلی و در نتیجه در اسناد توسعه محلی آورده شوند. متناوباً، ارتباط بین کاربری زمین و سیاست‌های فضایی طراحی می‌تواند در راهبرد محوری شکل گیرند و در بخش طراحی محلی جای داده شوند. بهترین روش در این زمینه به شرایط محلی و اهداف محلی بستگی دارد (Walters & Brown, 141:2004).

• اسناد مکمل برنامه‌ریزی^۴

اسناد مکمل برنامه‌ریزی ممکن است طیف وسیعی از مسائل موضوعی و یا موضعی را در بر گیرند که به گسترش سیاست‌ها و یا ارائه جزئیات دقیق‌تری از سیاست‌های موجود در هر یک از اسناد برنامه توسعه می‌پردازند. اسناد مکمل برنامه‌ریزی ممکن است به صورت‌هایی از راهنماهای طراحی شهری، دستورالعمل‌های طراحی، دادخواست توسعه منطقه، برنامه جامع و یا اسناد موضوع محور شکل یابند. اسناد مکمل برنامه‌ریزی مانند راهنماهای طراحی برای موضوعات خاص مانند طراحی جلو خان مغازه‌ها تهیه می‌شوند.

• سند راهبرد محوری^۳

راهبرد محوری تفسیر اولیه از چشم‌انداز محل (که در راهبرد اجتماعات محلی دیده شده است) را فراهم می‌نماید و یک ارزیابی گسترده از مناطق ارائه می‌دهد. مبنای سیاست‌های طراحی شهری در سند راهبرد محوری شکل می‌گیرد، به عنوان مثال سیاست‌هایی چون فرایند طراحی مطلوب، درک روشن از زمینه برای ارزیابی پیشنهادات و سهم طراحی شهری اصولی، برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار از آن جمله می‌باشند. راهبرد محوری تکرار راهبردهای ملی نیست. در عوض هر یک از مسئولان محلی باید از راهبرد محوری به منظور شناسایی اولویت‌های طراحی خود در سطوح محلی استفاده کنند، و اولویت‌های شناسایی شده را در اسناد دیگر مدنظر قرار دهند. راهبرد محوری ممکن است برنامه‌ریزی کاربری زمین را در برگیرد اما فراتر از آن عمل می‌نماید. نقشه پیشنهادی و نمودار اصلی می‌تواند سیاست‌های محوری و برنامه‌های پیشنهادی را ارائه نماید. سیاست‌های طراحی شهری باید با اطمینان از تامین کیفیت توسعه در سراسر سطوح محلی اولویت بندی شوند (Carmona;et.all,35:2002).

• برنامه تخصیص سایت و برنامه عملیاتی محدوده

تمرکز سیاست‌های طراحی شهری در «برنامه تخصیص سایت» و «برنامه عملیاتی محدوده» بر مناطقی است که احتمال تغییر در آن‌ها زیاد است. از آن جمله می‌توان به مناطق با هویت ویژه و یا مناطق نیازمند بازسازی اشاره کرد. سیاست‌های طراحی مربوطه برای مناطق باید بر اساس اصول اساسی مبتنی بر راهبرد محوری تهیه شوند.

برنامه تخصیص سایت باید قوانین طراحی گسترده‌ای را برای زمین اختصاص داده شده، مدنظر قرار دهد، در حالی که برنامه‌های عملیاتی محدوده، باید از توزیع محلی قوانین استفاده کند و طرح و مفاهیم طراحی خود را شناسایی و ترکیب نماید. برنامه‌های اجرایی محدوده فرصت ارائه چشم‌انداز دو یا ترجیحاً سه بعدی برای منطقه را فراهم می‌نماید. بیشتر الزامات طراحی به طور معمول در اسناد مکمل برنامه‌ریزی یافت می‌شوند. سیاست‌های طراحی شهری در این نوع از اسناد تنها از راهبرد محوری منعکس نمی‌شوند. آن‌ها از پیشنهادات و زمینه‌های تحت بررسی نیز نشات می‌گیرند (Byers,83:2004).

• سایر اسناد برنامه توسعه

راهبرد محوری باید شامل سیاست‌های عمومی طراحی باشد. به طور مشابه، سیاست‌های خاص منطقه در برنامه تخصیص سایت و

حیاتی طراحی شهری نمی باشد اما ابزار طراحی شهری، می تواند تاثیر عمیقی بر درک جامعه از طرح داشته باشد. عکس ها، برنامه ها، نقشه ها، مدل ها، نمودارها و حتی ماکت که نشان دهنده ایده طراحی می باشند می توانند در تجسم مسائل به مردم کمک نمایند در حالی که سیاست ها و برنامه ها قادر به این امر نمی باشند. طراحی شهری می تواند به عنوان وسیله ای برای آشتی برقرار کردن بین سیاست های فضایی و منافع سهامداران عمل نماید و کیفیت طراحی را تضمین کند (Walters & Brown, 141: 2004).

لازم به ذکر است که جایگاه طراحی شهری در هر یک از اسناد چهارچوب توسعه اجتماعات محلی در نمودار زیر نمایش داده شده است.

اهداف طراحی شهری برای مناطق خاص و سایت های بزرگ جزئیات بیشتری را نسبت به اسناد برنامه توسعه طلب می کنند، بنابراین برنامه های جامع طراحی شهری، دادخواست های طراحی، چهارچوب طراحی و یا کدهای طراحی شهری که در قالب اسناد مکمل برنامه ریزی جای می گیرند، باید بر اساس سیاست های راهبرد محوری و اسناد برنامه توسعه شکل گرفته و اهداف آن ها را منتقل نمایند (Byers, 104: 2004).

• بیانیه مشارکت اجتماعی^۵

اگرچه وجود اسنادی مانند بیانیه مشارکت اجتماعی از جمله مسائل

نمودار ۱. جایگاه سیاست های طراحی شهری در فرایند چهارچوب توسعه اجتماعات محلی

۵. راهنمای سیاست های طراحی شهری مورد نیاز در فرایند توسعه پیشنهادی

عنوان راهنما مد نظر قرار گیرد. گروه بندی سیاست های ارائه شده بر مبنای موضوعاتی است که در اسناد چهارچوب توسعه محلی مطرح

سیاست های طراحی شهری ارائه شده در این بخش، می توانند به

فضای قابل دفاع، نظارت طبیعی، دید، روشنایی و اقدامات امنیتی دیگر؛

- رسمیت شناختن اهمیت پارکینگ و نفوذپذیری؛
- به رسمیت شناختن تاثیر کیفیت فضاهای شهری در شکل‌گیری جوامع موفق، محبوب، ماندگار و پایدار؛
- حمایت از اتخاذ راهبردهای ارتقا کیفیت فضاهای شهری؛
- چگونگی استفاده از فضاهای شهری برای پیاده‌سازی راهبرد فضاهای باز و ایجاد فضاهای با کیفیت مطلوب.

□ سیاست‌های طراحی شهری در ارتباط با کاربری:

- حمایت از کاربری مختلط در سراسر یک محله برای ایجاد مکان‌های ماندگار و سرزنده؛
- تشویق اختلاط فعالیت‌ها و برنامه‌های مختلف و ادغام انواع مشاغل؛
- اطمینان از تامین فضاهای شهری مجهز و مناسب برای اوقات فراغت؛
- توجه به سازگاری کاربری‌ها در چیدمان فضایی آن‌ها.

□ سیاست‌های طراحی شهری در ارتباط با حرکت و دسترسی:

- ایجاد فرصت رفت و آمد؛
- اطمینان از ایمنی حرکت در فضا برای همه شهروندان از جمله افراد معلول و مسن؛
- در دسترس بودن فضا برای تمامی شهروندان؛
- ترویج پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری با تامین فضا، شبکه ارتباطی و امکانات کافی؛
- طراحی شبکه ارتباطی با اولویت به حرکت عابر پیاده؛
- ایجاد ارتباط کارکردی میان بخش‌های مختلف؛
- توجه به مسئله دسترسی و طراحی شبکه ارتباطی از ابتدای روند طراحی؛
- توجه به افراد با نیازها و ویژگی‌های خاص حرکتی.

□ سیاست‌های طراحی شهری در ارتباط با چشم‌انداز بصری و تنوع زیستی:

- اطمینان از حفظ ویژگی‌ها و کیفیت چشم‌انداز بصری ارائه شده در سند راهبرد محوری در توسعه مکان‌های خاص موجود در محدوده؛
- ارائه چشم‌انداز بصری مورد نظر در راستای سیاست‌های پایدار سیستم عملکرد طبیعی و همچنین منابع بصری؛
- اطمینان از حفظ ویژگی‌های طبیعی و تنوع زیستی با حداقل آسیب به فرآیندهای طبیعی.

می‌باشند.

□ سیاست‌ها و متون حمایتی طراحی شهری در ارتباط با فرایند طراحی شهری:

- باید درک درستی از بافت کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و قانونی برای توسعه فراهم آورند؛
- باید چگونگی بهره‌گیری مسئولین محلی از دستورالعمل‌های طراحی، درخواست‌های توسعه و انواع دیگر اسناد تفصیلی هدایت‌کننده طراحی را توضیح دهند؛
- باید استفاده از نیروی متخصص را ترویج نمایند؛
- باید اطلاعات مورد نیاز طراحی در امر توسعه از ذی‌نفعان و ذی‌نفعان کسب شود (به عنوان مثال اظهارات طراحی و دسترسی)؛
- باید فرآیندهای قبل از طراحی را برای اطلاع از فرآیندهای طراحی به کار گیرند.

□ سیاست‌های طراحی شهری در ارتباط با هویت‌ها و تمایزهای محلی:

- ارتقاء ویژگی‌های منحصر به فرد محدوده را ارتقا بخشد؛
- شناسایی نقاط قوت مکان‌هایی که به لحاظ هویتی از کیفیت پایین و یا متوسط برخوردار می‌باشند؛
- ارائه شاخص برای نواحی که نیاز به توجه خاص دارند مانند نواحی حفاظت شده؛
- آگاهی از دیدگاه‌های راهبردی و محلی.

□ سیاست‌های طراحی شهری مربوط به بعد ریخت‌شناسی:

- رعایت تناسب با توجه به مقیاس توسعه؛
- ارائه معیارهایی برای توده‌ها مانند عرض، ارتفاع، حجم و نسبت فضای ساخته شده به فضای باز؛
- فراهم آوردن اطلاعاتی در ارتباط با تابش نور، سایه‌اندازی و تغییرات آب و هوایی در محدوده توسعه‌ی مورد نظر؛
- بهینه‌سازی انرژی و منابع دیگر و افزایش کارایی از طریق شکل ساختمان، نحوه جهت‌گیری، مصالح به کار رفته و...

□ سیاست‌های طراحی شهری در ارتباط با عرصه عمومی و فضای باز:

- تعریف فضاهای عمومی خوانا، راحت، محرک و امن؛
- ایجاد بدنه‌های متناسب با فضاهای عمومی و ایجاد فضاهای خلاقانه؛
- توجه به تصویر ذهنی شهروندان در شکل‌گیری هویت و کیفیت فضاهای عمومی؛
- رعایت اصول طراحی مبتنی بر کاهش جرم و جنایت از جمله

موثر این گروه‌ها با یکدیگر بستگی دارد.

هر روز تصمیمات بی شماری اخذ می‌شوند که می‌توانند بخشی از شهر یا روستا را سرزنده لذت بخش نمایند یا بالعکس موجبات ناامنی و عدم کیفیت را در آن بخش از شهر فراهم می‌کند. در واقع این تصمیمات قادرند شخصیت متمایز مکان را ارتقا دهند یا تضعیف نمایند.

هر نوع توسعه ای از مقیاس کوچک تا بزرگ می‌تواند در طی سال‌ها تاثیرات مثبت و منفی در شرایط مکان مورد نظر ایجاد نماید. بنابراین با توجه به موضوع کیفیت در طراحی شهری، سیستم برنامه‌ریزی قادر است که تفاوت‌های مناسبی در این روند ایجاد نماید.

طراحی مناسب ابزاری قدرتمندی است به منظور دستیابی به کیفیت بالاتر زندگی شهری، پویایی اقتصادی و استفاده صحیح‌تر از منابع و این امر، کلید طلایی مکان سازی می‌باشد.

تمایل به طراحی صرفاً به عنوان یک نگرانی بصری در سال‌های اخیر مشاهده شده است. این امر خود موجب شده است تا ابعاد مهم اجتماعی یا زیست محیطی طراحی، به عنوان مثال پتانسیل عرصه عمومی با کیفیت بالای محیط به منظور کمک به بهداشت عمومی، کیفیت زندگی و دستور کار توسعه پایدار، در نظر گرفته نشود.

جمع موارد بالا پنج عامل اساسی برای طراحی را که باید در اسناد چهارچوب توسعه محلی منعکس شوند نشان می‌دهد:

- ترتیب اثر دادن موضوعات طراحی در طول سلسله مراتب اسناد چهارچوب توسعه محلی و حتی فراتر از آن در راهبرد اجتماعات محلی؛

- برخورد با موضوع طراحی به عنوان موضوعی که سایر موضوعات و سیاست‌ها را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد؛

- تنظیم سیاست طراحی بر پایه درک عمیق از بافت محلی و فرایند طراحی؛

- شناخت این مطلب که طراحی شهری فراتر از مقیاس سایت‌های کوچک و مجزا می‌تواند به ایجاد اهداف چهارچوب توسعه محلی در سطوح مختلف فضایی کمک نماید؛

- اطمینان از توجه به عوامل اجتماعی و توسعه پایدار هم اندازه نگرانی‌های بصری و عملکردی در تهیه سیاست‌های طراحی.

که در نهایت موجبات شکل گرفتن چهارچوبی برای ارائه سیاست‌های لازم در ابعادی چون متون حمایتی در فرایند طراحی شهری، هویت‌ها و تفاوت‌های محلی، شکل و مقیاس شهر، عرصه عمومی و فضای باز، کاربری مختلط، رفت و آمد و دسترسی، چشم

□ سیاست‌های طراحی شهری در ارتباط با فرایند معماری:

• حمایت از ارائه فرایندهای معماری با کیفیت بالا، بدون محدود کردن بی جهت سبک‌های معماری؛

• به رسمیت شناختن کیفیت معماری بنا در ارتقا کیفیت محیطی؛

• توجه به کیفیت معماری بنا و تاثیر آن بر شکل‌گیری فرایند ذهنی شهروندان؛

• توجه به اصول اساسی معماری مانند فلسفه طراحی، ساختار معماری، مواد، تناسبات، نظم بصری، عملکرد و جزئیات.

□ سیاست‌های طراحی شهر در حفاظت از میراث تاریخی:

• یکپارچه سازی سیاست‌های طراحی شهری و معماری؛

• توجه به عامل زمینه در امر توسعه، حفظ یا بهبود هویت و ظاهر محیط‌های با ارزش تاریخی؛

• تشخیص اهمیت کاربری زمین در حفظ هویت مناطق حفاظت شده و یا سایر میراث تاریخی؛

• مدیریت کارآمد در محیط‌های تاریخی با توجه به برنامه‌های اجرایی محدوده؛

• مدنظر قرار دادن کاربری‌هایی بهینه و قابل دوام برای میراث تاریخی مطابق با هویت تاریخی محدوده‌ها؛

• تاکید مداخلات طراحی در توجه به ویژگی‌های میراث تاریخی و عدم آسیب‌پذیری آن‌ها؛

• تأکید بر اهمیت تهیه لیستی از میراث تاریخی با ارزش موجود در محدوده.

۶. نتیجه گیری

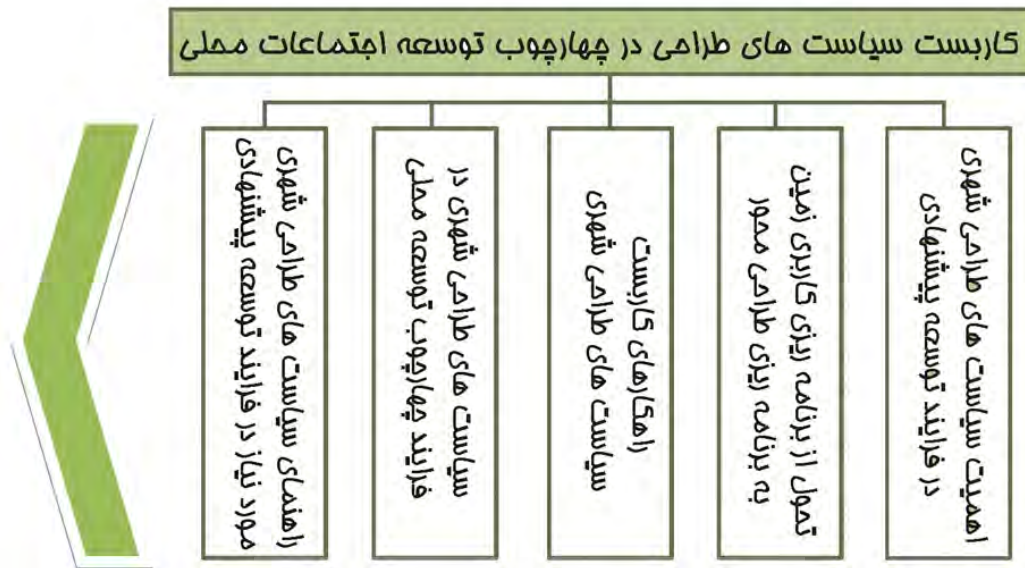
طراحی شهری خوب یک حقیقت انتزاعی نیست، در واقع شرایطی است که از طریق آن می‌توان مکان‌هایی با کیفیت و کارکرد مطلوب خلق نمود. و سیستم برنامه‌ریزی نقش کلیدی در دست‌یابی به این هدف دارد.

سیستم برنامه‌ریزی همواره در رابطه با ترکیب صحیح کاربری‌هایی چون مسکن، تجاری، صنعت در محل‌های صحیحشان درگیر است. اما ایجاد مکان‌های موفق علاوه بر موارد فوق به فرم و شکل فیزیکی توسعه نیز مربوط است. بنابراین طراحی شهری از بزرگ‌ترین مقیاس تا کوچک‌ترین مقیاس، از مرکز تاریخی شهرها تا توسعه‌های جدید در حومه مرتبط است.

طراحی شهری فرایند شکل‌دادن به محیط زندگی در شهرها و روستاها می‌باشد. این فرایند سیاست‌مداران، سهامداران و متخصصان مختلفی را شامل می‌شود. یک نتیجه موفق به کارکرد

انداز و تنوع زیستی، معماری، محیط زیست تاریخی شده است.

نمودار ۲. فرایند پژوهشی مقاله

پی نوشت:

1. Local Development Framework
2. Design Quality to Design Policy, Carmona, Punter and Chapman, 2002, Thomas Telford
3. Core Strategy
4. Supplementary Planning Documents - SPDs
5. Statement Of Community Involvement

فهرست منابع:

- استروفسکی، و. (۱۳۷۱)، شهرسازی معاصر، لادن اعتضادی، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
- انجمن شهرسازی آمریکا. (۱۳۸۶)، تهیه طرح و انواع طرح‌ها، گیتی اعتماد و دیگران، جلد اول، دفتر نشر معانی، تهران.
- بحرینی، ح. (۱۳۸۲)، فرایند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- بنتلی، ی و همکاران. (۱۳۸۵)، محیط های پاسخده، ترجمه مصطفی بهزادفر، مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران.
- عباس زادگان، م و رضوی، ح. (۱۳۸۵)، اتخاذ رویکردی نوین برای طرح های توسعه شهری، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲۸، تهران.
- کالن، گ. (۱۳۸۲)، گزیده منظر شهری، ترجمه منوچهر طیبیان، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- کریر، ر. (۱۳۸۶)، فضای شهری، ترجمه خسرو هاشمی نژاد، چاپ دوم، نشر خاک، اصفهان.
- کوان، ر. (۱۳۸۶)، فرهنگ شهرسازی، نشر آذرخش، تهران.
- گلکار، ک. (۱۳۸۱)، طراحی شهری و جایگاه آن در سلسله مراتب طرح‌های توسعه شهری، انجمن صنفی مهندسان معمار و شهرساز.
- گلکار، ک. (۱۳۷۸)، کندوکاوی در تعریف طراحی شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.

- گلکار، ک. (۱۳۸۰)، مولفه های سازنده کیفیت محیط شهری، مجله، دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۳۲، تهران.
- لنگ، ج. (۱۳۸۶)، طراحی شهری-گونه شناسی رویه ها و طرح ها، ترجمه حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- لینچ، ک. (۱۳۷۶)، تئوری شکل خوب شهر، ترجمه حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری. (۱۳۷۹)، شیوه های تحقق طرح های توسعه شهری در ایران، مهندسان مشاور، انتشارات سازمان شهرداری های کشور، جلد اول، تهران.
- مهدی زاده، ج. (۱۳۷۶)، درآمدی بر نظریه ها و روش های برنامه ریزی شهری، مهندسان مشاور فر نهاد، تهران.
- Abbaszadegan , M. and Vahidian Sadegh , R., (2011) "Developmental Framework of A Square, Mashhad, Iran, Due to its Growth" Design Principles and Practices: An International Journal, Volume 5, Issue 4.
- Bentley, I. (1985) "Responsive Environment: A Manual for Designers", Architectural Press, London.
- Billings, K. (1993) "Quality in Design. Department of Architecture", The University Of Sydney.
- Broadbent, G. (1990) " Emerging Concepts in Urban Space Design", Van No strand Reinhold, New york.
- Byers ,S.(2004) "Delivering a Fundamental Change",Office of the Prime Minister, London ,12/5/20011, WWW.odpm.gov.uk.
- CABE. (2004). "Design Reviewed Masterplans". Commission for Architecture and Built Environment.
- CABE & DCLG. (2006). Preparing Design Codes "A Practice Manual". London: Department of communities and Local Government.
- CABE & lavelle, p. (2010). "Creating Successful Masterplans". Commission for Architecture and Built Environment.
- Carmona, M and Punter, J and Chapman, D. (2002) "from Design policy to Design Quality", UCL & Cardiff University.
- Carmona, M; et.al. (2006) " Public Place – Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design", New York, Elsevier.
- Culling Worth, B.(1999) " Town and Country Planning in UK" , Rutledge, London.
- Culling Worth, J, B. (1997) "Planning in the USA", Rutledge, London.
- DETR & CABE. (2000) "By Design, Urban Design in the Planning System: Towards Better Practice", London, Thomas Telford.
- Greed, C. and Roberts, M. (1997) "Introducing Urban Design: Interventions and Responses", Longman, London.
- Keeble , L. (1969) " Planning and Practice of Town and Country Planning", The Estate Gazette Ltd, London.
- Kivell, P. (1993) "Land and the City Patterns and Processes of Urban Change", Rutledge.
- Madanipour , A. (1996) " Design of Urban Space: An Inquiry Into A Socio – Spatial", John Wiley & Sons.
- Madanipour, A. (2003) " Public and Private Urban Spaces", Spon Press.
- Marcus, C and, Francis, C. (1997) " People place, Design Guidelines for Urban Open Space", John Wiley & Sons.
- Moughtin, C. (1999) "Urban Design, Method and Techniques", Architectural Press.
- Moughtin , C.(1999) "Urban Design, Street and Square", Architectural Pres.
- Office Of Deputy Prime Minister ,Planning Policy Statement".Delivering Sustainable Development", London, 8/3/2011, <http://www.odpm.gov.uk>.
- Office of Deputy Prime Minister, Planning Policy Statement12".Local Development Framework", London,

8/3/2011, <http://www.odpm.gov.uk>.

- Office Of Deputy Prime Minister ,Planning Policy Statement12".Creating Local Development Frameworks A Companion guide to PPS12", London, 8/3/2011, <http://www.odpm.gov.uk>
- Office of the Deputy Prime Minister ".Planning and Development Briefs: A guide to Better Practice", London6/4/2011, <http://www.odpm.gov.uk>.
- Perfect, M. (1997) "Planning for Urban Quality", Routledge, Taylor and Francis Group, London.
- Urban Task Force. (1999) "Towards an Urban Renaissance", Department of Environment, Transportation and the Regions, London.
- Walters, d.and Brown, l. (2004) "DESIGN FIRST", Architectural Press an Imprint of Elsevier, Oxford.

